

Centrum Badania Opinii Społecznej

ul. Żurawia 4 skr. pt. 24

00-955 WARSZAWA 15

SEKRETARIAT: 28-37-04; 29-35-69
ZESPÓŁ REALIZACJI BADAŃ: 40-56-41

Telefon dyżurny: 21-34-34
Telex: 816-436

BD/237/55/89

JAKI BYŁ ROK 1989?

Komunikat z badań

Warszawa, grudzień 1989 r.

W końcu każdego roku ludzie dokonują bilansu - oceny wydarzeń, osiągnięć i niepowodzeń. Od kilku lat CBOS zwraca się w tym okresie do swoich respondentów z prośbą o takie właśnie podsumowanie - w wymiarze spraw: osobistych, zawodowych, kraju i świata. Nastroje dominujące w poprzednich latach można było scharakteryzować na podstawie opinii o sytuacji w Polsce w następujący sposób: w 1986 - "nie jest dobrze, ale oby nie było gorzej", w 1987 - "jest źle, będzie jeszcze gorzej", w 1988 - "jest źle, ale jest nadzieja, że będzie lepiej - nadzieją jest nowy rząd" .

Przyjrzyjmy się teraz opiniom badanych z ostatniego sondażu¹ i spróbujmy ocenić, jaki był ten mijający rok 1989

... dla świata?

Był to dobry rok dla biegu spraw na świecie, lepszy niż lata poprzednie. W świadomości przeważającej części ankietowanych mijający rok zapisał się pozytywnie; przeciwnego zdania było bardzo niewiele. Od paru lat zresztą, w odczuciach respondentów, stale przybywało zadowolenia, gdy chodzi o sytuację w świecie - już w '88 stwierdzała to połowa ankietowanych (tab. 1). Mijający rok był tak samo dobry w opinii badanych dla świata, jak i dla Polski.

Tabela 1

w procentach

Ocena roku	W wymiarze spraw świata			
	XII '86	XI '87	XI '88	XI '89
Pozytywna	14,0	30,0	50,3	61,5
Ani dobra, ani zła	39,6	37,5	28,9	19,6
Negatywna	36,9	15,6	7,1	5,7
Brak oceny	9,1	16,9	13,7	13,1

... dla naszego kraju?

W ocenie badanych rok 1989 był zdecydowanie korzystny dla Polski. Bez mała 2/3 badanych uznało, iż był on dobry, co piąty - że ani dobry, ani zły, a tylko co dziesiąty określił go jako zły. Liczby te stają się bardziej wymowne, jeśli

¹ Sondaz "Aktualne wydarzenia (15)", przeprowadzony 17-12.11.89r. na 1497 - osobowej ogólnopolskiej reprezentatywnej próbie udziałowej dorosłej ludności.

je porównać z danymi z lat poprzednich. Przed rokiem mieliśmy do czynienia z sytuacją odwrotną: najczęściej oceniało go negatywnie, najmniej zaś pozytywnie. Zatem mijający, bogaty w wydarzenia 1989 rok, można uznać za przełomowy dla Polski, bowiem tak pozytywnego odbioru wydarzeń zachodzących w kraju nasze dotychczasowe sondaże jeszcze nie zarejestrowały (tab.2).

Tabela 2

w procentach

Ocena roku	W wymiarze spraw kraju					
	XII '84	XII '85	XII '86	XI '87	XI '88	XI '89
Pozytywna	21,4	31,4	26,2	24,2	11,6	62,5
Ani dobra, ani zła	56,2	50,8	47,6	41,6	33,4	19,4
Negatywna	15,1	15,4	20,4	26,3	49,5	13,2
Brak oceny	6,1	2,2	5,5	7,7	5,5	4,8

... dla Polaków osobiście i ich rodzin?

W sprawach osobistych i rodzinnych Polaków rok 1989 nie zapisał się niczym szczególnym. Oceniano go w zasadzie podobnie jak lata poprzednie, z tendencją nawet do zmniejszenia wskazań na oceny pozytywne. Zadowolonych było około 42%, niezadowolonych 14-18%. Generalnie można powiedzieć, że równie często spotyka się opinie pozytywne, co określenia nie zawierające wyraźnej oceny: "ani dobry, ani zły" (tab. 3).

Tabela 3

Ocena roku	W wymiarze spraw:							
	osobistych				rodzinnych			
	XII '86	XI '87	XI '88	XI '89	XII '86	XI '87	XI '88	XI '89
Pozytywna	50,2	48,8	46,0	41,6	49,1	45,3	41,9	42,1
Ani dobra, ani zła	31,5	33,2	33,2	39,5	38,0	40,3	41,2	43,0
Negatywna	17,5	17,3	20,6	18,3	12,0	13,1	16,2	13,9
Brak oceny	0,5	0,7	0,2	0,5	0,8	1,1	0,7	1,1

...dla zakładów pracy?

Najmniej korzystne oceny zyskał miniony rok w sferze życia zawodowego. Największa grupa uznała, że nie był on dla ich zakładu pracy ani dobry, ani zły; tylko ponad 1/4 mogła powiedzieć, że działo się w nim dobrze, a niewielu mniej, że było źle. W porównaniu z latami poprzednimi, oceny znacznie się pogorszyły - ubyło pozytywnych, przybyło negatywnych. Był to więc niedobry okres dla zakładów pracy, gorszy niż lata poprzednie (tab.4).

Tabela 4

Ocena roku	w procentach			
	W wymiarze spraw zawodowych ^a			
	XII '86	XI '87	XI '88	XI '89
Pozytywna	42,0	40,0	37,3	27,9
Ani dobra, ani zła	39,0	35,7	36,8	34,9
Negatywna	15,6	15,4	16,4	23,2
Brak oceny	3,4	7,0	9,5	13,2

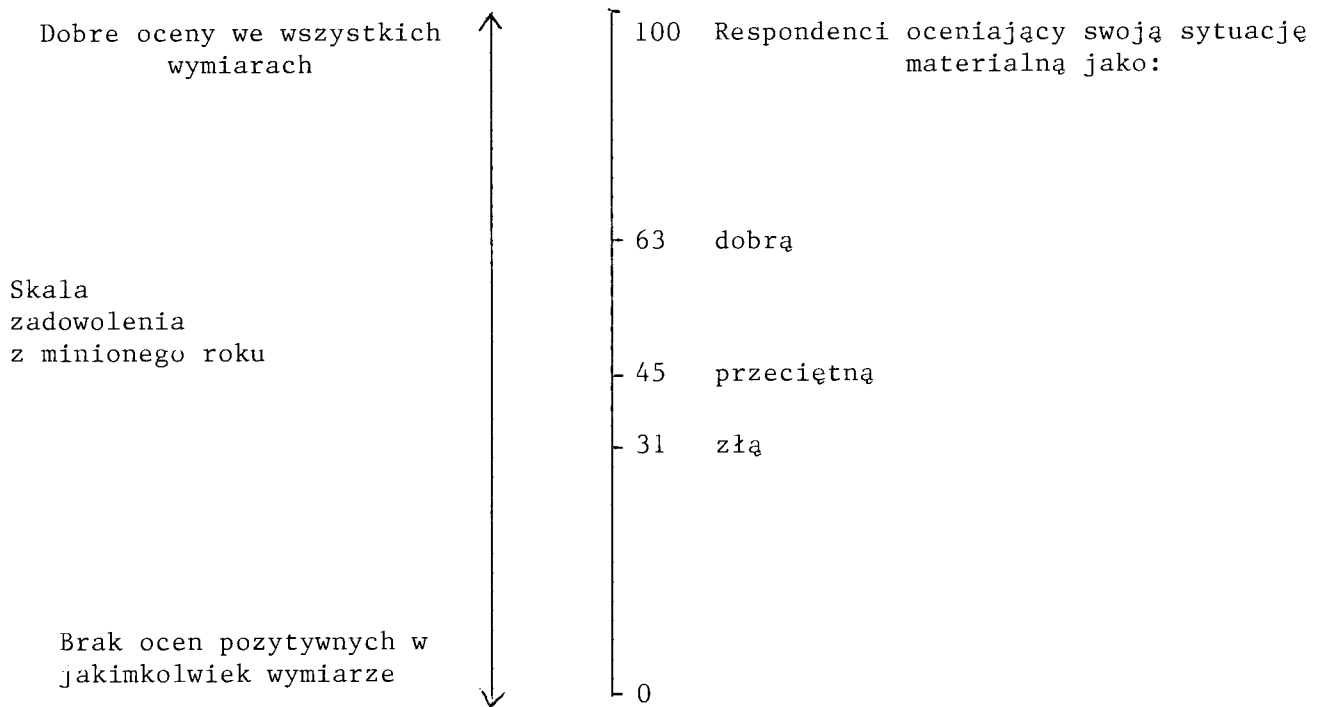
^a dotyczy tylko pracujących zawodowo

Dla kogo był to rok dobry, dla kogo zły?

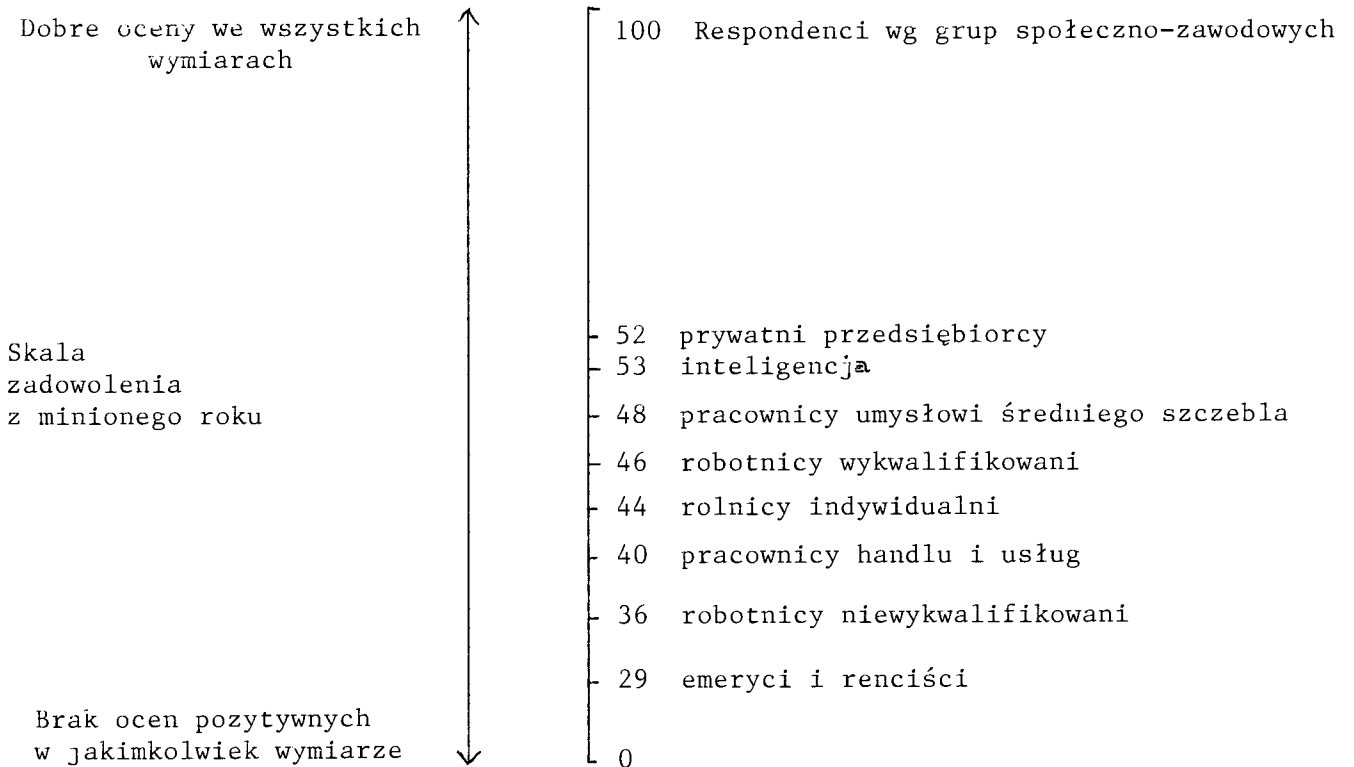
Stopień zadowolenia z biegu wydarzeń w minionym roku, w zależności od cech społeczno-demograficznych badanych, przedstawiono na skali. Skonstruowano ją na podstawie wskaźników ocen w wymiarze spraw: osobistych, rodzinnych, zawodowych i kraju. Wartość 100 oznacza, że respondent rok 1989 ocenił dobrze we wszystkich wymiarach, 0 - że w żadnym nie miał ocen pozytywnych. Wśród ogółu badanych ponad 10% uznało rozpatrywany okres za pozytywny we wszystkich wymiarach, ponad 1/5 - w trzech, około 19% - w dwóch, prawie 29% - w przynajmniej jednym, a 22% - w żadnym.

Stopień zadowolenia jest silnie związany z indywidualną oceną własnych warunków materialnych. Oceniający je lepiej byli bardziej zadowoleni, szczególnie ze spraw rodzinnych i osobistych, ale także spraw kraju. Ponad 76% określających własne warunki materialne jako dobre również pozytywnie oceniło rok z punktu widzenia spraw rodzinnych. Ponad 67% zadowolonych z własnej sytuacji materialnej dostrzegało również jako satysfakcjonujący rozwój spraw kraju.

Rysunek 1. Średnie ocen na skali zadowolenia, wg indywidualnej sytuacji materialnej

Do zdecydowanie najczęściej zadowolonych z mijającego roku należeli inteligencja i prywatni przedsiębiorcy, najmniej - emeryci, renciści i robotnicy niewykwalifikowani.

Rysunek 2. Średnia ocen na skali zadowolenia, wg grup społeczno-zawodowych

Interesujące są różnicowania polityczne, jakie pojawiły się w ocenie tego roku w wymiarze kraju. Częściej zadowoleni byli bezpartyjni, niezadowoleni zaś - członkowie PZPR. Pozytywnie oceniło go ponad 63% bezpartyjnych; wśród należących do PZPR odsetek ten wynosił o 10 mniej; negatywnie zaś - 1/4 partyjnych, a o połowę mniej nie należących do partii. Z podobnymi odczuciami jak członkowie PZPR odebrali bieg wydarzeń w kraju w mijającym roku związkowcy zrzeszeni w OPZZ - 55% z nich oceniło go pozytywnie, a 17 - negatywnie. Bardziej natomiast byli zadowoleni respondenci należący do "Solidarności" (71% ocen dobrych i 11 złych).

Wydarzenia 1989 roku

Mijający rok przebiegał pod znakiem wydarzeń politycznych w kraju. Dla ponad 3/4 respondentów właśnie one najlepiej zapisały się w pamięci. Zdystansowały znacznie wydarzenia światowe, a nawet z życia rodzinnego i osobistego.

Do rangi wydarzeń roku należały w pierwszym rzędzie czerwcowe wybory oraz zmiana ekipy rządzącej. To pierwsze wymieniło prawie 40% ankietowanych, drugie ponad 30%. Pojawiały się one najczęściej w kontekście zadowolenia z wygranej "Solidarności" i przejęcia przez nią steru rządów w kraju. Dla prawie 6% wydarzeniem roku była porażka PZPR, odsunięcie jej od władzy. Istotnym elementem w historii 1989 roku, zdaniem prawie 8% respondentów, było przemówienie Lecha Wałęsy w Kongresie USA.

Ze sceny światowej najsilniej utkwiły w pamięci ankietowanych przemiany w NRD - exodus jego obywateli na Zachód, rozbięcie muru berlińskiego, zmiana władzy. Obrazuje to poniższe zestawienie (dane w %).

<u>Rok 1988</u>		<u>Rok 1989</u>	
Dymisja rządu, utworzenie nowego	- 44,0	Wybory do Sejmu i Senatu	39,7
Strajki na Śląsku i Wybrzeżu	- 17,1	Powołanie rządu T.Mazowieckiego	30,3

Wizyta M.Gorbaczowa	- 12,3	Wizyta L.Wałęsy w USA	7,8
Podwyżki cen, inflacja	- 10,2	Porażka PZPR	5,8
Wizyta M.Thatcher	- 8,7	Obrady Okrągłego Stołu	5,6
Spotkanie Reagan - Gorbaczow	- 7,5	Wizyta H. Kohla	5,1
Wydarzenia w rodzinie	- 6,1	Wydarzenia w rodzinie	3,4
		Wydarzenia w NRD	3,3

Co cieszyło Polaków w mijającym roku?

Sondaże z lat ubiegłych wskazywały, że Polacy, jeśli już byli z czegoś zadowoleni, to z życia osobistego i rodzinnego. Ich osiągnięcia i sukcesy w roku to głównie postępy dzieci w nauce, ułożenie sobie przez nie życia rodzinnego, kontakty towarzyskie i rodzinne, stan zdrowia, wyjazdy zagraniczne. W mijającym roku, oprócz tych spraw, w wypowiedziach respondentów często pojawiały się w trakcie badania elementy sytuacji politycznej kraju. Radość budziły zwłaszcza przemiany polityczne, zmiana ekipy rządzącej, wybory do Sejmu i Senatu. Zmniejszyła się, chociaż nieznacznie, grupa respondentów twierdzących, iż w 1989 r. nie mieli żadnych powodów do radości, zadowolenia.

Najczęściej występujące kategorie odpowiedzi ankietowanych na pytanie otwarte: "Co w tym roku przyniosło Panu(i) najwięcej zadowolenia, radości?" zamieszczono w zestawieniu 2 (dane w %).

	1988	1989
Nic szczególnego, brak radości	26,1	15,9
Życie osobiste	9,9	10,4
Sukcesy dzieci	10,4	9,5
Poprawa stanu zdrowia	8,1	7,1
Sytuacja polityczna w kraju	0,7	6,1
Zmiana rządu	0,9	5,9
Wybory do Sejmu i Senatu	-	3,3
Ślub, narodziny dziecka	5,5	3,1
Wyjazdy zagraniczne	9,9	2,9

Co nam przysparzało kłopotów?

O ile wśród powodów do radości, zadowolenia po raz pierwszy wyraźnie zaistniała w świadomości badanych sytuacja polityczna kraju, o tyle sytuacja gospodarcza i jej pochodne dla warunków życia były w listopadzie '88 i są w listopadzie '89 nadal jedną z najważniejszych przyczyn kłopotów. Szczególnie dokuczały zwłaszcza wysokie ceny i problemy z zakupami. Silnie z tym związane jest poczucie własnej deprawacji materialnej - brak pieniędzy na zakup podstawowych artykułów. W końcu 1989 roku zdecydowanie częściej narzeka się na rosnące ceny i brak pieniędzy niż rok temu. Rozkład najczęściej występujących odpowiedzi przedstawia zestawienie 3 (dane w %).

	1988	1989
Inflacja, rosnące ceny	8,9	27,9
Rozregulowany rynek	21,0	23,5
Brak pieniędzy	11,0	19,7
Choroba, starość	16,2	8,9
Kłopoty życia codziennego	6,7	3,0

Co się zmieniło w mijającym roku w podstawowych dziedzinach życia?

Interesowało nas, jak badani postrzegają zmiany w podstawowych dziedzinach życia - czy, ich zdaniem, w ciągu minionego roku (między listopadem '88 a listopadem '89) dokonał się jakiś postęp, czy poprawiła się sytuacja, czy nadal panuje stagnacja, czy też nastąpił jeszcze większy regres, a w związku z tym, czy sytuacja pogorszyła się. Opinie respondentów dotyczące przemian, jakie zaszły w sferze politycznej, gospodarczej i warunków życia w 1989 r., przedstawiono w tab.5.

Tabela 5

w procentach

Rodzaj oceny	Sfery				materialne warunki życia
	sytuacja				
	polityczna		gospodarcza		
	XI '88	XI '89	XI '88	XI '89	
Poprawa	33,5	78,4	13,6	16,5	5,5
Stagnacja	39,7	9,0	34,1	32,8	20,5
Pogorszenie	17,8	4,8	48,0	45,8	68,4
Brak opinii	9,0	7,5	4,2	4,8	5,4

W odczuciach większości Polaków korzystne zmiany w minionym roku nastąpiły jedynie w sferze politycznej. Pozytywne oceny roku w wymiarze spraw kraju są więc efektem tych przemian, zwłaszcza czerwcowych wyborów i zmiany ekipy rządzącej.

Ponad 3/4 ankietowanych uważa, iż sytuacja polityczna w kraju jest lepsza niż rok temu. Dla połowy z nich w Polsce w mijającym roku miał miejsce wyraźny postęp w rozwoju sytuacji politycznej. Niewielu jest natomiast przekonanych, że miał on miejsce w sferze gospodarczej; prawie połowa uważa, że nastąpił wręcz regres. Jeszcze gorzej przedstawiają się oceny badanych w odniesieniu do położenia materialnego społeczeństwa. O ile w gospodarce widzi się nieznaczne przynajmniej symptomy poprawy, o tyle w warunkach życia ludzi są one prawie niezauważalne; przeważa opinia, że są nawet gorsze niż rok temu.

Tym opiniom o zakresie przemian w głównych sferach życia społecznego odpowiadają oceny dotyczące zmian w dziedzinach szczegółowych.

W polityce opinia publiczna najczęściej zauważa wzrost demokracji. Badani częściej jednak dostrzegają zmiany zasad funkcjonowania życia społecznego niż przekształcenia mechanizmów społecznych. Częściej widzi się wzrost swobód i wolności obywatelskich niż rzeczywisty wpływ społeczeństwa na proces rządzenia, nie mówiąc już o poprawie funkcjonowania urzędów czy Milicji Obywatelskiej (tab. 6).

Tabela 6

w procentach

Dziedziny	Ocena			
	poprawa	stagnacja	pogorszenie	brak opinii
<u>Sfera polityczna</u>				
Swobody i wolności obywatelskie	81,7	10,3	0,5	7,2
Polityka informacyjna rządu	73,9	14,7	3,0	8,1
Możliwość wpływania ludzi na decyzje w kraju	53,6	28,1	2,5	15,6
Program telewizyjny	48,8	30,7	13,3	7,0
Funkcjonowanie urzędów	14,0	57,6	10,8	17,3
Funkcjonowanie MO	12,6	38,4	27,1	21,7
<u>Sfera gospodarcza, warunki życia</u>				
Własna sytuacja materialna	11,1	28,2	58,9	1,6
Zaopatrzenie w artykuły przemysłowe	12,5	34,6	50,1	2,7
Działalność służby zdrowia	7,6	55,0	27,4	9,7
Zaopatrzenie w artykuły spożywcze	47,0	25,8	26,2	0,8
Ochrona środowiska	15,8	45,3	22,5	16,3
Dyscyplina pracy	12,1	50,6	14,8	22,3
Organizacja i porządek w zakładach pracy	11,7	49,0	13,0	26,2
Stosunek władz do rolnictwa	36,3	31,6	9,9	21,8

W sferze gospodarczej i warunków życia ludzi, zdaniem badanych, znaczący postęp widać jedynie w stopniu nasycenia rynku artykułami spożywczymi. W przekonaniu większości zdecydowanie gorzej jest natomiast z dostępnością artykułów przemysłowych, pogorszyła się też sytuacja finansowa przeważającej liczby respondentów (58,9%). Jej poprawę odczuł tylko co dziesiąty ankietowany. Dane te nabierają szczególnego znaczenia, jeśli zestawimy je z informacjami o stosowanych przez badanych ograniczeniach w konsumpcji dla ratowania własnego budżetu. Okazuje się, że ponad 2/3 badanych często poszukiwało tańszej żywności, tyleż samo rezygnowało z nabycia sprzętu domowego, prawie połowa ograniczała ilość kupowanej żywności, a prawie 40% często podejmowało dodatkowe prace.

x

x

x

Mimo sceptycyzmu w ocenie trudności gospodarczych kraju, braku, zdaniem ankietowanych, widocznych symptomów ich przełamania, 3/4 badanych uznało 1989 rok za początek do otrząśnięcia się Polski z trudności. W 88 taki pogląd głosił co drugi respondent, a co czwarty był skłonny uznać wydarzenia tego roku za kolejny krok na drodze ku upadkowi. W listopadzie 89 z tą ostatnią diagnozą sytuacji zgodziło się już tylko niecałe 5% ankietowanych.

Gdyby więc pokusić się o sentencjonalną ocenę nastrojów Polaków w końcu 1989 r., to wydaje się, iż można je ująć następująco: "Polsce jest lepiej, ludziom gorzej, ale nie tracimy nadziei"; obecnie naszą szansą jest nowa sytuacja polityczna, a zwłaszcza nowa ekipa rządząca - rząd, który, jeśli sądzić na podstawie oczekiwań społecznych², jest w stanie, a co ważniejsze, powinien zmienić niekorzystny bieg rzeczy w gospodarce i położeniu materialnym społeczeństwa.

² Opracowania CBOS - "Jaki będzie 1990 rok dla kraju i świata?"
Grudzień 89